

ФЛОРОСОЗОЛОГІЯНА ХАРАКТЕРИСТИКА УРОЧИЩА ЗАБОРЯНИ (ПОЛТАВСЬКИЙ РАЙОН)

Стецюк Н.О., Півень Т.О., Шаповалова К.Д.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У ході проведених нами польових досліджень влітку 2004 р. в околищах хутора Заборяни на території Руднянського лісництва була виявлена і попередньо обстежена ділянка тополівника у зниженні борової тераси, де були зафіксовані рідкісні елементи флори. Подальші експедиційні виїзди (2005-2008 рр.) дали змогу виявити флористично цінні суміжні ділянки. Урочище Заборяни є частиною великого лісового масиву, здебільшого штучного походження, що являє собою різновікові насадження *Pinus sylvestris* L. на боровій терасі р. Ворскли в її середній течії, які створені з метою закріплення борових пісків.

За результатами оригінальних досліджень та опрацювання літературних джерел встановлено, що на території урочища представлені лісові угруповання – різновікові культури сосни з локальними фрагментами березових (із *Betula pendula* Roth); у зниженнях борової тераси формуються, так звані, тополеві «колки» – фрагменти тополевих лісів (*Populus tremula* L., *P. nigra* L.). Всі ці угруповання у складі флори містять ряд бореальних видів. На середніх елементах рельєфу формуються угруповання широколистяних лісів – діброви. Результати проведеного комплексного дослідження фіторізноманітності урочища Заборяни засвідчують високі показники його наукової цінності за загальноприйнятими критеріями [2].

У складі флори нами виявлено 250 видів вищих судинних та спорових рослин (очікувана флора – 700). Серед них – 13 видів є рідкісними: два занесені до Червоної книги України (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz., *Platanthera chlorantha* (Cust.) Reichenb.), 11 – до регіонального списку (*Ophioglossum vulgatum* L., *Pyrola rotundifolia* L., *Orthilia secunda* (L.) House, *Campanula persicifolia* L., *Convallaria majalis* L., *Rubus saxatilis* L., *Potentilla erecta* (L.) Raeusch., *Gentiana cruciata* L., *Pulsatilla latifolia* Rupr., *Antennaria dioica* (L.) Gaertn., *Polemonium caeruleum* L.). Виявлено два види рослин (*Dianthus stenocalyx* Juz., *Leucanthemum vulgare* Lam.), які є малопоширеними в періоні і потребують вивчення з метою встановлення для них соцологічного статусу. Три види є багаточисельними: *Pyrola rotundifolia*, *Rubus saxatilis*, *Platanthera chlorantha*. Популяція останнього – орхідеї, занесеної до Червоної книги України, на досліджуваній території є найщільнішою і найбільшою за площею у межах Лівобережного Придніпров'я [1].

На основі проведених демекологічних досліджень протягом 2004-2008 рр. трьох рідкісних видів флори (*Platanthera chlorantha*, *Epipactis helleborine*, *Pyrola rotundifolia*) щодо зміни їх чисельності, просторової та вікової структури популяцій, співвідношення різноякісних особин (вегетуючих, квітучих, плодоносних) встановлено, що чисельність популяцій *Platanthera chlorantha* зростає, а чисельність популяції *Pyrola rotundifolia* спадає. Щодо співвідношення різноякісних особин цих рідкісних видів встановлено, що кількість плодоносних особин *Pyrola rotundifolia* за період дослідження значно зменшилась, а кількість вегетуючих – збільшилась. Кількість плодоносних особин *Platanthera chlorantha* також зменшилась на 4% за порівнювані роки (ці дані є неповними, оскільки види *Orchidaceae* цвітуть із певною періодичністю). Популяції вказаних рослин виявляють нестійкі тенденції щодо вікової структури та чисельності. У цьому відношенні досить актуальними є саме моніторингові дослідження стану їх популяцій. Ці два види виявляють просторову структуру популяцій куртинного типу, в яких особини розміщені досить щільно, особливо у *Pyrola rotundifolia*. Більшість рідкісних рослин (8 видів) представлені середньочисельно. Три види виявлені багаточисельно і утворюють численні куртини: *Rubus saxatilis*, *Pyrola rotundifolia*, *Platanthera chlorantha*.

За науковою цінністю більшість видів є пограничноареальними. Це, як правило, види бореальні, тобто приурочені до хвойних або мішаних лісів: *Pyrola rotundifolia*, *Orthilia secunda*, *Platanthera chlorantha*, *Polemonium caeruleum* L.). Lam., *Rubus saxatilis*). *Convallaria majalis* є неморальним видом, характерним для угруповань зони широколистяних лісів європейсько-азіатського континенту. *Orhioglossum vulgatum* є погранично-ареальним видом, а до того ж і реліктовим. *Platanthera chlorantha* є теж погранично-ареальним європейським видом, однак наукова цінність виду полягає у тому, що ареал є розірваним – диз'юнктивним, що свідчить про його вразливість. У складі рідкісних видів є два види з лікарськими властивостями (*Convallaria majalis*, *Potentilla erecta*), які потребують збереження, насамперед, з точки зору лімітованого збору лікарської сировини. Групу рідкісних рослин із декоративними властивостями утворюють три види – *Platanthera chlorantha*, *Convallaria majalis*, *Campanula persicifolia*, які потерпають від антропогенного рекреаційного пресингу [3].

За категорією рідкісності виявлені рідкісні види є вразливими (5 видів), які в найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо продовжиться дія факторів, що згубно впливають на стан їх популяцій (переважно погранично-ареальні види або види зі своєрідним циклом розвитку), та рідкісними (5 видів).

Враховуючи представленість на досліджуваній ділянці у складі рослинного покриву фрагментів угруповань тополівників, березняків та ін., рідкісні види саме і приурочені до них. Так, у тополевих угрупованнях виявлено 8 рідкісних видів, три види – зустрічаються на узліссях, у березових насадженнях – 5, у сосновому і широколистянолісовому ценозах – по три. Рідкісні види флори досліджуваної території представляють декілька екологічних груп за відношенням до умов зволоження екоотопів. Більшість видів є мезофітами (8), трохи менше – гігромезофітами (4), групу ксерофітів представляє тільки один вид. Більшість рідкісних рослин представлені середньочисельно.

Враховуючи високі показники ботанічної, лісівничої, екологічної, ґрунтозакріплюючої, рекреаційної цінності досліджуваної території, доцільним є збереження всього ландшафтно-лісового комплексу у категорії заповідного урочища, проектування якого розпочате.

Література

1. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава: Верстка, 2005. – 248 с.
2. Стецюк Н.О., Беседіна І.С. Характеристика біорізноманітності березових ценозів урочища Заборяни (Полтавська область: фітоценологічні та мікологічні аспекти) // Біорізноманіття: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2004. – С.74-76.
3. Стецюк Н.О., Півень Т.О., Шаповалова К.Д. Фіторізноманітність урочища Заборяни (Полтавський район): нозологічні показники та шляхи збереження // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі: М-ли Міжнарод. наук.-практ. конф. – Полтава: Друкарська майстерня, 2008. – 261-263.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАЗ РОЗВИТКУ VITIS VINIFERA L. НА ПОЛТАВЩИНІ

Теслюк М.Г.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Матеріалами для написання роботи були результати наукових до-